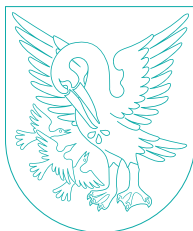

Karol Hollý

**„S vareškou odjakživa
nesympatizuje a sekerou
sa rada zapodievala“**

– Božena Slančíková Timrava
v zrkadle dobovej korešpondencie
a publicistiky

**MESTO
LUČENEC**

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-14-0644 (Kontinuity a diskontinuity politických a spoločenských elít na Slovensku v 19. a 20. storočí). Autor je vedeckým pracovníkom Historického ústavu SAV.

Číslo publikácie: 978-80-972835-0-6

Karol Hollý

***„S vareškou odjakživa nesympatizuje
a sekerou sa rada zapodievala“***

– Božena Slančíková Timrava v zrkadle dobovej korešpondencie
a publicistiky

Obsah

Úvod	5
1. Timrava ako fotografka? K charakteru Timravinho literárneho diela	7
2. Narodila sa Timrava do zlej doby? Dobové vnímanie jej osobnosti	15
3. Politika a Timrava? Timravine politické názory	19
4. Som vo finančnej tiesni! Každodenné radosti a strasti v Ábelovej	25
5. Chcela by som tu ešte požiť! Choroba a staroba pani Boženky	31
Použitá pramene a literatúra	35

Úvod

Karol Hollý

Som presvedčený, že „nevzorná“ Timrava, ktorá prekročila svoju dobu, je zmysluplná a zaujímavá téma na štúdium. Okrem samotných poznatkov má totiž potenciál podnietiť nás k úvahám nielen o charaktere sveta, v ktorom Timrava žila, ale aj o provinčnosti našej kultúry, o dnešnej dobe i o nás samých. Publikácia, ktorú dostávate do ruky vďaka podpore mesta Lučenec, nemá ambíciu podať ucelený pohľad na život a tvorbu Boženy Slančíkovej Timravy, rodáčky z vášho regiónu. Naším zámerom bolo vybrať pre vás, zvedavých čitateľov, také momenty z „fenoménu Timrava“, ktoré sú inšpirujúce aj dnes a sú charakteristické z hľadiska lepšieho spoznania Timravinho života a diela a atmosféry, v ktorej jej prichodilo žiť prostredníctvom komentovaného výberu citácií z dobových prameňov, resp. z odborných textov o Timrave. Záujemcom o hlbšie poznatky odporúčame siahnuť priamo k prameňom. Verím, že predkladaný výber komentovaných dokumentov povzbudí záujem verejnosti o túto nezvyčajnú spisovateľku a osobnosť a prispesie k novému zamýšľaniu sa nad touto ženou.

Vzhľadom na populárnu formu publikácie, som v záujme čitateľnosti niekedy upravoval pravopis citátov z dobových textov, zachoval som však štylistiku, resp. aj viaceré dobové výrazy.

Táto publikácia vznikla na požiadanie predsedníčky Živeny, spolku slovenských žien, pani Magdy Vášáryovej a je písaná pre účely osláv 150ročnice Timravinho narodenia, ktoré organizujú mesto Lučenec a spolok Živena v októbri 2017 v Lučenci.

1. Timrava ako fotografka?

K charakteru Timravinho literárneho diela

„Či Si čítala v Pohľadoch „Zkúsenosť?“ Poznávaš osoby! Ej, to dievčatko je smelé, že ich tak jasne charakterisuje!“

(T. Vansová M. Maliakovej, rod. Ormisovej, 6. 5. 1902)

„Nemôžeme pochopiť túto zaujatosť Menšíkovu v záujme Timravy. V našich očiach je Timrava síce plodnou spisovateľkou, ale nie umelkyňou. [...] pri čítaní spisov Timraviných, chladných kópií a fotografií života básnikom a umelcom musí byť sám čitateľ, musí sám vmyslieť umenie do jej spisov. Lebo Timrava nezažila, umelecky nestrovila toho, čo opisuje.“

(P. Bujnák, 1920)

Timrava priniesla do slovenskej literatúry nové, do veľkej miery neštandardné a možno až prekvapivé impulzy. Marcela Mikulová, popredná odborníčka na jej dielo, túto vec zhrnula nasledovne:

„Prozaické dielo B. S. Timravy pôsobilo hneď od jej vstupu do slovenskej literatúry svojou témou i spôsobom podania provokatívne. Jej próza obsahovala polemický náboj proti pretrvávajúcim postromantickým schémam a zároveň priniesla zárodky nového čítania i literárnych postupov, ktoré vyvrcholili v dielach Slovenskej moderny.“

(M. Mikulová: *Tri spisovateľky...*, 2015)

Jedným z prejavov výnimočnosti Timravinho diela je jej motivácia pre písanie. V jej dobe bola totiž realistická próza charakterizovaná verejnou angažovanosťou. Odkazom literárneho textu nebolo len zobrazenie reality, ale aj morálny odkaz, poukázanie na dobré a zlé vzory, či prototypy správania. Táto umelecká angažovanosť pramenila predovšetkým z hodnôt nacionalizmu slovenského národného hnutia. Timravine dielo je príznačné tým, že sa vyhýba prvoplánovému odkazu na morálne hodnoty či národné ideály. Čitateľ má možnosť utvoriť si svoj vlastný úsudok a morálny odkaz „prečítať medzi riadkami“. Timrava totiž neraz písala o mikrosvete v ktorom žila, nie s primárnym cieľom prispieť k „zlepšeniu spoločnosti“, ale najmä preto, že ju to bavilo. Príznačné je v tomto zmysle jej vlastné zhodnotenie literárnych počiatkov:

„Písať som začala asi 23 ročná. Skôr zo žartu a pre zábavu. Krátila som si tak jednotvárný čas v Polichne.“

(B. Slančíková Timrava: *Vlastný životopis*, 1931)

Teda písaniu diela u nej spravidla nepredchádzala národno-ideologická angažovanosť, tak ako to bolo bežné u iných autorov či autoriek. Zaujímavá je explicitná kritika tohto aspektu zo strany Ľudmily Groeblovej v texte z roku 1906:

„Podivno len, že motív národnostný ozyva sa len chabo, nejasno v jej prácach.“

(Ľ. Groeblová: *Timrava a jej novelly*, 1906)

Groeblová mala totiž iný ideál literárneho diela ako Timrava. Podľa nej sa o nepriateľoch (z pozície slovenského nacionalizmu išlo najmä o maďarónov či maďarizátorov) malo písať s jasným negatívnym odkazom („Kto nemôže o nich písať so zášťou, nech radšej o nich vôbec nepíše. Treba kúsok zdravej nenávisťi oproti našim nepriateľom.“). Timrava tento ideál nacionalistickej literatúry nenaplnila a bol to jeden z významných faktorov pozoruhodnosti jej diela, ktoré prekračovalo svoju dobu.

Jej priateľka Elena Šoltésová si bola vedomá skutočnosti, že Timrava píše ináč ako iní „slovenskí poviedkári“, práve preto, že explicitne nevyjadruje, kto je dobrý a kto zlý. Avšak charakteristické je tiež to, že Šoltésová si „medzi riadkami“ vedela „prečítať“ (pre seba interpretovať) aj morálny odkaz Timravíných diel:

„Veď ono aj my ostatní slovenskí poviedkári líčievame našich z našej krvi pošlých odvrátencov, ale nevdojak vidíme ich iba s tej špatnej strany, ktorú nám najviac dávali zakusovať, a keď ich podľa toho i líčime, vychádza to na tendenčnosť. Timrava však chápe ich inak. Ona vyvádza svojich ľudí z ich duše, s celou ich v nich vžitou orientáciou. Vedie nám ich pred oči, akí sú, tendencie sa vôbec nedopúšťa. Ani nám len nepovie, že sú to odrodilci, lebo národnostnej otázky tiež sa vôbec nedotýka. A jednako hneď vybadáme, že nie sú to naši ľudia, z nich samých vycítíme ich odvrátenosť od nás. V tom je ukryté majstrovstvo Timravy a tieto panské novely, hoci sa nás zdanlivo netýkajú, sú veľmi zaujímavé svojim neokázalým, ale čajsi neomylným rozoznávaním ľudí. Keby boli výslovne národnostného namerania, bezpochyby boli by účinnivejšie, ale hlbší posudzovateľ iste vyššie cení túto nepomýlenú objektívnosť. Ináč všetky tie panské osoby, mužské i ženské sú znamenite utrafené.“

(E. Šoltésová: *Timrava 60-ročná*, 1927)

Timravina spisba sa odlišovala od dobových štandardov aj tým, že pracovala s obyčajnými, málo vzletnými motívmi. Dobre túto vec vyjadrila už spomenutá Ľ. Groeblová v roku 1906, keď sa pokúsila zadefinovať myšlienkovú podstatu jej diela:

„[...] nezáleží na tom, kde žije človek, všade prejavuje život svoju rozmanitosť a krásu. I život ľudí priemerných, ktorý plynie na povrch hladký a nesložitý, berie svoje. Ľudia v ňom strádatajú, milujú sa i nenávidia, bojujú, veselia sa i zúfajú.“

(Ľ. Groeblová: *Timrava a jej novelly*, 1906)

Aj tým, že Timrava venovala náležitú pozornosť každodenným „malým“ problémom, sa odlišovala od vtedajšieho kánonu, do ktorého nepochybne patrili aj Svetozár Hurban Vajanský. Nechajme v tejto veci znova prehovoriť M. Mikulovú:

„V čase jej vstupu do literatúry sa v našej próze už naplno presadil „realizmus“ S. H. Vajanského, vyznačujúci sa však sklonmi k zastieraniu ostrých kontúr reality, namiesto ktorej často nastúpila vykonštruovaná vízia želateľnej skutočnosti. V opozícii voči Vajanského „veľkým“ a „nadčasovým“ problémom Timrava priniesla navonok banálne témy, zoči-voči jeho „vzvyšenému“ štýlu postavila svoju „málo vzletnú, ťažkú dikciu“ (Ľ. Groeblová). Vo svojich spoločenských novelách ironizuje a paroduje Vajanského spôsob i žáner sentimentálnej, národno-ideálnej prózy, pestovaný v postromantickom období. Existencia takých odlišných autorov v rámci jedného literárneho smeru urýchlila dozrievanie realistických štýlotvorných znakov v slovenskej literatúre.“

(M. Mikulová: *Tri spisovateľky...*, 2015)

Fakt, že Timrava dokázala parodovať aj také authority ako bol Vajanský (v novele *Skúsenosť*) je pre celkové hodnotenie jej osobnosti a diela príznačný. Vajanský bol totiž na rozdiel od Timravy, typický predstaviteľ „angažovaného“ realizmu. Dobře tento rozdiel medzi oboma spisovateľmi vystihol aj Pavel Petrus. Nie náhodou zdôraznil práve absenciu národnej agitácie a Timravín kriticismus nasmerovaný „do vlastných radov“:

„Natíska sa nám otázka: prečo Svetozár Hurban, vnímavo sledujúci mnohý talent, ktorý vstupoval do slovenskej literatúry, o Timrave nepísal? Zapríčinila to azda veľká časová tieseň a jeho mnohostranná činnosť? Alebo príčiny tohto obchádzania Timravinho diela ležia kdesi inde? Zdá sa, že príčiny boli skutočne iné než nedostatok času. Vajanský pravdepodobne pre „neprítomnosť národnej idey“ a pre „kriticizmus“ Timravíných próz, nemilosrdne odhalujúcich prázdne vlastnenie a prízemnosť slovenskej „rýdzej“ inteligentskej spoločnosti, nepriamo obchádzal jej dielo. Ostrá polemika s oficiálnou národnou ideológiou ležiaca v jadre Timravinho kritickorealistického diela nemohla byť Vajanskému nijako sympatická, hoci jej talent verejne nemohol odsúdiť a neuznať.“

(P. Petrus: *Timrava a Vajanský*, 1958)

V súvislosti s tým, že Timravine diela sa vymykali štandardom národoveckej literatúry, nemožno obísť zaujímavú okolnosť literárnych počiatkov Timravy. Svoje prvotiny totiž publikovala v *Slovenských novinách*, a teda v periodiku, ktoré bolo lojálne voči národnostnej politike uhorských vlád a opozičné voči slovenskému národnému hnutiu. Nechajme v tejto veci prehovoriť Andreja Mráza:

„Charakteristické je už jej literárne vystúpenie. Pri ostatných našich spisovateľoch mocným podnetom pre literárnu tvorbu bola snaha zapáť sa do národného a kultúrneho pôsobenia, literárna práca chápala sa ako časť osvetového diela, ktoré bolo možno vykonávať len na báze ostatných národných akcií a v jednej rovine s nimi. Timrava je výnimkou. Prvé svoje práce začala vydávať vo vládnych protislovenských peštianskych Slovenských novinách. Vo vtedajšej národnej situácii u nás znamenalo takéto pokračovanie veľmi povážlivé odpadnutie od národnej línie slovenskej práce a spolupracovník Slovenských novín zväčša sa vyradoval z národného spoločenstva. Sama Timrava ex post rozlične vykladala svoje vystúpenie v Slovenských novinách.“

Jánovi Menšíkovi v liste takto motivuje svoje spoluprácu v Slovenských novinách: 'Život v takej malej dedinke, ako je Polichno stane, zvlášť v zime, vše nudným i takému, ktorý rád prírodu i zátiašia. Tak vše aj ja, aby som si skrátila čas, zo zábavy a žartu začala som písať. Najprv sa to len prečítalo doma, zabavilo rok tým a rozdriapalo. Potom práce posielala som, nedržiach ich za vážne, do Slov. novín, peštianskych a vládnych.'"

(A. Mráz: *Sedliacke motívy...*, 1937)

Táto, z hľadiska slovenského nacionalizmu, kontroverzná okolnosť, žila svojim životom aj ďalej. Napr. keď Jozef Cíger Hronský pracoval v roku 1929 na edičnom pláne Timravíných Zobraných spisov (jeho plán sa však nerealizoval), tak:

„V svojom edičnom pláne celkom obišiel Timravine prózy zo Slovenských novín.“

(I. Kusý: *Timrava...*, 1958)

Treba tu však dodať, že Timrava interpretovala prechod od *Slovenských novín* k *Slovenským pohľadom* ako kvalitatívny progres, za ktorý vďačila najmä Jozefovi Škultétymu:

„Naiste bez Škultétyho by bola Timrava len pri Slov [enských]. nov[inách]. peštianskych ostala a zanikla a ja naveky s úctou a láskou naňho spomínam, [...]“

(B. Slančíková Timrava A. Mrázovi, 3. 9. 1933)

***

Ďalšou pozoruhodnosťou jej písania bolo to, že námety pre svoje diela čerpal z svojich vlastných zážitkov a pozorovaní, a postavy jej diel neraz reprezentovali konkrétne osobnosti z reálneho života. Ako odvážny spôsob písania to označila už v roku 1902 Terézia Vansová:

„Či Si čítala v Pohľadoch 'Zkúsenosť?' Poznávaš osoby! Ej, to dievčatko je smelé, že ich tak jasne charakterizuje! Ja som sama neverila, ale ma jedna Kubínčianka o tom ujistila [...]“

(T. Vansová M. Ormisovej, rod. Maliakovej, 6. 5. 1902)

Napokon skutočné udalosti a skutočné osoby ako zdroj pre tvorbu deja svojich prác priznala aj samotná Timrava. Jej vyjadrenia v tejto veci uvádza Andrej Mráz:

„Uviedli sme už, že Timrava temer celý svoj život strávila na dvoch novohradských dedinách a sama sa opätovne priznala, že spracovávala len skúsenostné motívy, ktoré jej poskytol spoločenský život tohto úzkeho prostredia. Jánovi Menšíkovi písala: 'Moje ľudové práce sú skutočné udalosti. Márnosť všetko, stalo sa s našou slúžkou. Za Mojžika bolo i šumu dost' na Ábelovej a – aprehenzií! Ale aj pri iných nie ľudových prácach mám na mysli skutočné osoby a zväčša i skutočné udalosti.' A Vansovej, keď 24. marca r. 1906 posielala príspevok do Dennice podotkla: 'Čo som tu spísala, práve stalo sa tej zimy v našej dedine, nuž som použila tú tému.' Napokon i Jánovi Hamaliarovi sa priznala: 'Chcela som len zachytiť typy zo života, zdalo sa mi, že je to cenné – i teraz sa mi tak zdá.'“

(A. Mráz: *Sedliacke motívy...*, 1937)

Táto okolnosť viedla niektorých kritikov k tomu, že jej diela označili za „fotografie“ skutočnosti a nie jej umelecké spracovanie. Hoci debata o tejto veci prebiehala už pred prvou svetovou vojnou, najznámejšia kritika operujúca týmto argumentom pochádza od Pavla Bujnáka. Ten v rámci hodnotenia diela Jana Menšíka Črty zo slovenskej literatúry kritizoval tohto autora, že Timravu precenil, pretože podľa neho Timrava nie je skutočnou umelkyňou, ale „len fotografkou“. V tejto veci je vhodné zacitovať inkriminovanú pasáž z Bujnákovho textu:

„Ale Menšík dáva sa strhúvať a opanovať jednotlivým zjavom na úkor iných. Kým napr. Tajovskému alebo Čajákovi venuje 2–2½ strany, zatiaľ s Timravou a jej tvorbou zaoberá sa na 14

stranách. Nemôžeme pochopiť túto zaujatosť Menšíkovu v záujme Timravy. V našich očiach je Timrava síce plodnou spisovateľkou, ale nie umelkyňou. A Menšík hneď tak začína hovoriť o nej: 'K najzaujímavejším talentom súčasnej slovenskej prózy patrí spisovateľka Timrava, na Slovensku zo začiatku nezbadaná, dlho umlčaná . . .' Že bola 'nezbadaná, dlho umlčaná' potvrdzuje len naša mienka, že totiž v jej spisoch nieto umenia, nemá nás čo sohrať, upútať. Veď o 'umlčaní' u nás nemôže byť ani reči. Tak málo sa písavalo, že sa s radosťou prijalo všetko, nie že by bol niekto umlčaný býval. Potom i iné vlastnosti Timravy usiluje sa Menšík okrášliť. Miesto aby doprosta povedal, že Timrava má čo možno najhorší sloh, povie: 'Timrava ukázala hneď svojrázne poňatie a ozvala sa rázovitým tónom, svojho tvrdého nepoddajného slohu, ktorý organicky vyrástol z jej vnútorného naladenia.' Alebo aby doprosta povedal, že niet u Timravy umeleckej koncepcie, len chladné kopírovanie života od črty k črte, miesto toho povedá Menšík: 'Bystré pozorovanie a zachytenie vnútorného duševného stavu, záľuba v útržkovitom podaní, účinná kresba podrobnosti životu verne odporozovaných.' I mimovoľne však potvrdzuje Menšík našu mienku o bezumeleckosti prác Timravíných, keď hovorí, že psychologické umenie spisovateľky 'vyžaduje pozorného sledovania a spojovania charakteristík, osudov a deja vo vlastný bohatý celok.' To jest pri čítaní spisov Timravíných, chladných kópií a fotografií života básnikom a umelcom musí byť sám čitateľ, musí sám vmyslieť umenie do jej spisov. Lebo Timrava nezažila, umelecky nestrovia toho, čo opisuje."

(Dr. P. B–k [P. Bujnák]: Kultúrny život..., 1920)

Bujnák teda ostro napadol umelecké schopnosti Timravy. Na to, že to nepadlo dobre ani samotnej Timrave ešte poukážem. Je však príznačné, že tento text nasrdil aj Šoltésovú, ktorá okamžite Timravu upokojovala:

„[...]nepripúšťaj si to k srdcu, čo tam Bujnák vraví o Tvojej literárnej práci, to je až nepochopiteľne nepravdivé. Ani nemôžem inšie myslieť, ako že má nejakú zášť proti Tebe – inak sa jeho úsudok nedá vysvetliť.“

(E. Šoltésová B. Slančíkovej Timrave, 4. 9. 1920)

Šoltésová teda nepredpokladala, že by Bujnák mohol prezentovať výlučne svoje odborné stanovisko, resp. že by jeho kritika nebola ovplyvnená aj nejakým subjektívnym faktorom. Pre tému „Timrava ako fotografka reality“ tvorí nezvyčajne zaujímavú zápletku fakt, že keď sa Šoltésová zamýšľala nad možnými mimo odbornými motiváciami Bujnákovho úsudku, hneď si spomenula na Timravinu „fotografiu“ Dolného Kubína v novele Skúsenosť:

„Či je to nie ešte za tie Tvoje 'Zkúsenosti' dolnokubínske? Nebol i on tam s nejakou svojou slabosťou opísaný? No i akby tak bolo, je špatne malicherne od neho takto súdiť, dať sa uchvátiť osobnej predpojatosti. A daromné mu je to — za to tvoje práce svoju cenu nestratia. Ufám sa, že naopak, ľudia uznajú to, čo Menšík o Tebe napísal.“

(E. Šoltésová B. Slančíkovej Timrave, 4. 9. 1920)

Timrava vo svojej reakcii dala najavo negatívne pocity, ktoré v nej Bujnákov text vyvolal:

„Drahá Elenka!

Mala som Ti už dávno písať. Sama neviem, že prečo som odkladala s tým. Tvoj list kde mi oznamuješ telko príjemných vecí som dostala a na to hneď v ten istý deň prišla v N[árodných]. N[ovinách]. kritika P[avla]. B[ujnáka]. To ani čo by ma bol niekto studenou vodou oblia. Ozaj ma prekvapilo. Naučená som že ma posmeľujete s pochvalami a tu zjaví sa jeden, ktorý ma nemilosrdne o zem hodí. Tak tedy nič, ale nič dobrého v mojich prácach. A to vytykáania, že fotografujem – spomína to i Krč[méry] – ma cele do nervozity donáša. Charakteristika je fotografia! Nevedia dačo lepšieho vynájsť proti mne?“

(B. Slančíková Timrava E. Šoltésovej, 1. 10. 1920)

Na priamy dotaz Šoltésovej, že Bujnákov hnev mohol byť zapríčinený práve Timravinou literárnou „fotografiou“, Timrava reagovala súhlasne:

„Zadivil ma i ten hnev akým je písaná kritika. Ja som nikdy nevidela P[avla]. B[ujnáka]. – ale ak je on z tých kubínskych B[ujnákovcov]. tak sa hádam má začo hnevať... Ja neviem. Nuž ale ja sa už nenaučím inak písať je k tomu už pozde – ani nechcem. Pôjdem len svojou cestou ďalej, ak budem mať ešte k tomu vôľu.“

(B. Slančíková Timrava E. Šoltésovej, 1. 10. 1920)

Či bol skutočne P. Bujnák ovplyvnený čítaním Timravinej *Skúsenosti*, nie je až tak dôležité. Príznačné je ale to, že Timrava (ako aj Šoltésová) vôbec s touto možnosťou počítala. Vyplýva z toho, že si musela byť vedomá aj „spoločenských rizík“ svojho písania, keď sa mohli žijúce osoby v jej románoch „spoznať“ a nie vždy mohli byť s týmito ich zobrazeniami spokojní. Charakteristicky sa v tejto veci zmenila napr. v súvislosti s jej novelou *Záplava*, keď sa snažila vyhnúť tomu, aby si ju čítali Ábelovčania o ktorých písala:

„Ja som cez zimu konečne dohotovila prácu o vpáde bolševikov maďarských na Ábelovú.

Poslala som ju –práve dnes – do Slov[enských]. pohľadov. Do Živeny nemohla som, lebo Živenu na Ábelovej aj druhí držia, nielen ja. A nechcem aby túto moju prácu Ábelovci čítali.“

(B. Slančíková Timrava E. Šoltésovej, 16. 5. 1938)

Vracajúc sa však ku „kauze Bujnák“, Šoltésová podporila Timravu nielen súkromne, ale reagovala aj verejne článkom v *Národných novinách*. Zdôrazňuje v ňom, že pokiaľ by aj bola Timrava „len fotografkou“, tak súčasne s tým sa jej musí priznať aj status originálnej umelkyne:

„Kto by silou-mocou chcel tvrdiť, že jej práce sú púhymi fotografiami, musel by aspoň len dopustiť, že také fotografie sú už spolu i zvláštnymi umeleckými dielami. Lenže fotografie sa tak nerobia, ako sa tvoria Timravine práce. Ona ich vypracúva so všetkým trudom tvorenia, vypracované zavrhuje s prísnosťou samokritiky – a prepracúva znovu, kým prácu nemôže uznať za obstojnú. Ona patrí k autorom seba zneuznávajúcim, ktorí vôbec neznajú samospokojnosti, preto tvorenie im je vždy mukou, ale k nemu predsa núti ich vnútorný popud. A chvála Bohu, že je u nej tento vnútorný popud, lebo bez neho nevzala by pera do ruky (pre zárobok, pre honoráre nepísavala, lebo tých u nás vôbec nebývalo) a my by sme veru nechceli byť bez toho, čo ona darovala spisbe.

Nech len ďalej tvorí týmto svojím spôsobom, každému jej dielu sa zaradujú početní milovníci jej samobytného umenia, lebo pôžitok z neho vyplývajúci je vždy znovu svieži, hoci deje jej povestí odohrávajú sa asi v jednom kruhu. Práve však i toto svedčí o jej zvláštnej tvorivej sile.“

(E. Šoltésová: Timrava, 1920)

Timrava tento text prijala s uspokojením:

„Ďakujem ti Elenka, že si ma zastála. Ak by sa nik nebol ozval na obranu mne, bola by to považovala, že súhlasí každý s kritikou a potom by už bolo po mne.“

(B. Slančíková Timrava E. Šoltésovej, 1. 10. 1920)

Určite stojí za pozornosť fakt, že keď v roku 1933 P. Bujnák zomrel, Timrava sa o ňom vyslovila s uznaním:

„Bujnák zomrel, čo ma tak skritizoval. A pomerne mladý. Majú nešťastie Slováci, že im tak skoro mrú vynikajúci ľudia.“

(B. Slančíková Timrava E. Šoltésovej, 16. 11. 1933)

Už Šoltéssová v rámci obhajoby umeleckosti prác Timravy naznačila, že pre Timravu bola typická sebakritika. Na tento aspekt upozornila aj M. Mikulová:

Timravino „presiahnutie“ svojej doby sa odráža i v protichodnom prijatí kritikou – na jednej strane nachádzame vysoké ohodnotenie jej umeleckého prínosu (J. Menšík, E. Maróthy-Šoltéssová), na strane druhej sa stretávame až s popretím umeleckých kvalít jej próz (P. Bujnák, ktorý Timravu obvinil z „fotografovania“ skutočnosti). Ale vlastne aj u samej autorky nachádzame istú protichodnosť vo vzťahu k vlastnej tvorbe: jednak bagatelizovala svoje „čarbanie“, no zároveň bola veľmi citlivá na redakčné zásahy do textov. Akoby v nej zápasili dve polohy: talent, ktorý ju nútil písať, zverovať sa písaným slovom, a cudnosť, z ktorej plynuli zábrany zdôveriť sa. Jej vzťah k sebe bol zložitý, rozporuplný (nie náhodou svoje autobiografické hrdinky obdarila zápornými vlastnosťami) a jej sebakritickosť – ako sa vyjadrili pamätníci — hraničila takmer s komplexom menejcennosti. O to väčšmi prekvapovala súčasníkov jej presná predstava umeleckého textu i jej vedomé odlišenie sa od dobovej literárnej konvencie.“

(M. Mikulová: *Tri spisovateľky...*, 2015)

V citovanom fragmente je aj ďalšia charakteristická zmienka – o citlivosti Timravy na redakčné zásahy. Túto vec treba vidieť v dvoch rovinách. Na jednej strane totiž Timrava skutočne slabo ovládala pravopis – čo si aj sama priznávala. Na strane druhej, nemohla súhlasiť napr. s vynechaním celých častí textu (napr. pri publikovaní *Skúsenosti* či *Záplavy*) a ako autorka si stála za kompozíciou, štylistikou resp. aj špecializovanými výrazmi, do ktorých jej redaktori zasahovali. Zjavné sklamanie z redakčných úprav je viditeľné napr. pri publikovaní jej diela, ktoré sa venovalo boľševickej epizóde v roku 1919 v Ábelovej (novela *Záplava*):

„Vpád maďarských boľševikov na Ábelovú som spracovala aj poslala do Slo[venských]. pohľadov s tou žiadosťou, aby ak ju uverejnia, neináčili nič v nej, radšej neuverejniť. Oni ju uverejnili a opravili, ináčili, vynechávali, ako sa im páčilo. Nevieam, či to majú redaktori právo tak zachodiť s prácami autorov, ale mňa to strašne hnevá. Keby bola vedela, nebola by poslala prácu, ani viac nepošlem. Lebo ako vidno mladým sa ja už nepáčim.“

(B. Slančíková Timrava J. Menšíkovi, 15. 12. 1938)

V tomto istom zmysle sa vyjadrila vo veci publikovanej podoby *Záplavy* aj Zora Jesenskej:

„Ačpráve, ako pri druhých, keď posielam prácu podotkla som, ak je nie dobrá ako som napísala,tedy vrátiť zpet, neuverejniť. Naprávania ťazko ztrpím – veď ja moje práce storáz naprávam – Lebo je všetko dobré ako napíšem, alebo nič.“

(B. Slančíková Timrava Z. Jesenskej, 9. 1. 1939)

Nemožno vylúčiť, že aj táto okolnosť (hoci za tým mohlo byť aj materiálne strádanie či iné faktory) mohla ovplyvniť jej rozhodnutie (v roku 1940) neodoberať *Slovenské pohľady*:

„Slo[venské]. pohľady poslali ste mi 3 čísla, každé som poslala späť, aj dopisnicou som Vám oznámila, že ich držať nemôžem. Preto, prosím Vás, neposielajte mi ich.“

(B. Slančíková Timrava Administrácii Slovenských pohľadov, 3. 5. 1940)

Keď Zora Jesenská vinšovala Timrave k narodeninám, uviedla aj nasledovné:

„[...]aby ste boli spokojní s úpravou svojich sobraných spisov v Matici [...]“

(Z. Jesenská B. Slančíkovej Timrave, 29. 9. 1942)

Timrava na to odpovedala charakteristicky:

„S úpravou spisov budem len tak spokojná ak mi ‘nenaprávali’ nič v nich.“

(B. Slančíková Timrava Z. Jesenskej, 18. 10. 1942)

Časté redakčné zásahy do Timravíných rukopisov nasvedčujú, že nielen obsah, ale aj jazyková forma jej diel sa vymykali štandardom. Jeden z aspektov, ktorý diferencoval pohľad na Timravu, bola teda aj jej štylistika. Už Ľ. Groeblová v roku 1906 poukázala na originálnosť jej jazyka, avšak túto jej „málo vzletnú dikciu“ pokladala za mínus, a nie plus:

„[...] Podčiarknem slovo: originálny. Ona má svoj spôsob opisovania, svoju dikciu, málo vzletnú, miestami ťažkú, miestami priliehavú. Táto tvorí ináče jednu zo slabých stránok Timravy. Talent taký silný, ako ona, prenikne síce, no človek predsa len pri čítaní jej prác nemôže sa ubrániť mimovolnej túžbe, aby boli písané hladším jazykom. Aké by to potom byly perly slovenskej literatúry!“

(Ľ. Groeblová: Timrava a jej novelly, 1906)

Napokon však v diskurze literárnej kritiky bol Timravin štýl hodnotený ako síce špecifická, ale o to hodnotnejšia forma umenia. Ako príklad tu uvádzam hodnotenie Júliusa Nogeho:

„V Timravine umění, jakoby drsném a hranatém, nenajdeš nic vyumělkovaného, strojeného. Její výraz je tvrdý, ale nevšedně výstižný a stručný. V jejich prózách, pevně skloubených, kde každý detail má svou přesnou funkci v celku díla, je neúčinnější zbraň – ironie. A silou jejího umění je – pravda. Někdy bolestná, ale vždy nekompromisní.“

(J. Noge: Timrava..., 1955)

Umeleckosť a (verzus) faktické zobrazenie reality bol teda klasický problém, s ktorým sa súdobá publicistika či literárna kritika v prípade Timravy vyrovnávala. Na záver tejto časti som teda vybral ešte jeden fragment z textu E. Šoltésovej, v ktorom sa venovala práve tejto téme. Je zrejmé, že Šoltésová argumentovala v prospech Timravinej umeleckosti:

„No v týchto ľudových, iste najsilnejšie nás púta práve to, že sú naozaj ľudové, sebou svedčia o hlboko porozumejúcej autorkinej znalosti ľudu s celou jeho duševnou bytnosťou; a potom jej vzácna schopnosť vyložiť spoznané takým zvláštnym spôsobom, ako to ona robí. Chceli by, pravda, tak robiť všetci ľudové námety hľadajúci spisovatelia, no zkusujú, že nedostačuje k tomu samé pozorovateľské nadanie (ku ktorému vyžaduje sa i zvláštne umelecké hľadisko), ale že musí byť k tomu aj tvorčia schopnosť, ktorá podľa odpozorovanej skutočnosti snuje-tvorí ucelené, vo všetkom spoznanej životnej pravde zodpovedajúce obrazy. Takto sa tvorilo i Timravino dielo, a jeho zaujímavosť nevybledne ani v najprevrátenejších meniacich sa prúdoch literárneho vkusu.“

(E. Šoltésová: Timrava 60-ročná, 1927)

2. Narodila sa Timrava do zlej doby?

Dobové vnímanie jej osobnosti

„Byť dobrý, áno, áno, áno. (Ako ten pán z jej Velkého šťastia, čo i obanoval, že dobre robí, a predsa nevydržal a zas len dobre robil, pamätáte sa?) Byť dobrý. Ale preboha, nepriznať sa k tomu. Pozdravujeme Timravu za to, že mala odvahu byť nevzorná. Že mala odvahu byť nevzorná, a predsa je z našich najvyšších vzorov.“
(Zora Jesenská o Timrave, 1937)

„Timrava odvetila. Tým istým spôsobom akým píše svoje novelly. Keď je (hrdina) krivý, nuž dobre, je krivý, nechže je krivý.“
(Ľ. Podjavorinská T. Vansovej, 27. 7. 1918)

V kontexte vystihnúť toho, čím bola Timrava originálna je mimoriadne cenný príspevok od Zory Jesenskej z roku 1937. Publikovala ho anonymne (ako „Neznáma čitateľka“) v tematickom čísle Živeny, venovanej Timravinej sedemdesiatke. Vo svojom oslavnom príspevku zdôraznila motívy jej rebelantstva, zmyslu pre humor a odpor k mravokárstvu. Toto robilo Timravu v kontexte svojej doby jedinečnou a modernou:

„Prečo ju máme rady.

Nuž prečože má človek niekoho rád? Lebo je s ním ladený do jednej tóniny.

A že si mladé ženské pokolenie vyvoľuje Timravu za autorku svojho srdca, neznamená nič iného, ako že v Timrave je čosi moderného, viac, čosi večne mladého, čo nám ju robí blízkou. Timrava žije má sedemdesiat rokov? Ľudia boží, to musí byť omyl v kalendári. Hádám päťdesiat – ale ani to nie. Veď je to jedna z nás, nepokoja ju naše zmätky a má najmladšie z našich cností, tie, na ktoré sme najpyšnejšie: rebelantského ducha, smysel pre humor a odpor k umravňujúcim rečiam. Lebo to sú cnosti, prosím.

Rebelantský duch rúca staré modly, zhnité a hlúpe povery. Rebelantský duch oslobodzuje národ a ľud a umelcov zo starých okovov. Ten rebelantský duch, ktorý hlavate chodí po erárom neodporúčaných cestách. Všetci naši veľkí ľudia boli odbojníci, Jánošík, Štúr i Vajanský, ale Timrava je odbojná dvojnásobne: búri sa i proti cudziemu náporu i proti prúdom vlastného prostredia. Na koľko vecí povedala Timrava svoje posmešné: nepravda! Neporušené srdce ľudu, posvätnosť umeleckej inšpirácie, ideálnosť a čistota dievčenských duší – a rebelantka Timrava to všetko vyhlási za klam, ilúziu a mizernú pohodlnosť! A táto jej negácia je vlastne kladnou prácou, prehodnocovaním hodnôt a otváraním ciest.

Pozdravujeme Timravu, ktorá mala silu povedať svoje: neverím.

Smysel pre humor, áno, to je tiež veľká ctnosť. Povedzte smysel pre humor a povedali ste odpor k sentimentalite a k príjemnému, ale babskému dojatiu vlastnou dojatostou a šľachetnosťou. Povedzte smysel pre humor a povedali ste schopnosť povzniesť sa nad udalosti a najmä nad seba až do polôh, odkiaľ sa už na svoje pechorenie (i na svoje trápenie) môžeme dívať s úsmevom.

Pozdravujeme Timravu za to, že povedala svoje: i ty i ja, obaja sme smiešni.

Odpor k umravňujúcim rečiam – nuž áno, toto je možno ani nie ctnosť, neviem, neopovažujem sa tvrdiť. Ale isté je, že nám je to u Timravy sympatické. Nie že by bola mravne ľahostajná, ani zďaleka nie (veď ani my sme nie!). Zavše nadá a najčastejšie sa vysmeje (možno vie, že je to najúčinnejšie), ale nikdy ju nepristihnete v póze mravokárcu. Byť dobrý, áno, áno, áno. (Ako ten pán z jej Veľkého šťastia, čo i obanoval, že dobre robí, a predsa nevydržal a zas len dobre robil, pamätáte sa?) Byť dobrý. Ale preboha, nepriznať sa k tomu.

Pozdravujeme Timravu za to, že mala odvahu byť nevzorná.

Že mala odvahu byť nevzorná, a predsa je z našich najvyšších vzorov.

Ale nadovšetko ju máme rady za jej úžasné umenie, za jej hĺbku a ostrosť, za úsečnosť a presnosť. Reči a neomylné vybrané slová. Ach, keby len ešte chcela písať!

(Neznáma čitateľka [Z. Jesenská]: Prečo ju máme rady, 1937)

Timrava reagovala na číslo Živeny, ktoré jej bolo venované a jeho súčasťou bol aj tento text, listom práve Z. Jesenskej. Timrava v tomto prameni odhaľuje aj vnímanie seba samej (hovorie o sebe v tretej osobe, čo nebolo u nej výnimočné). Pokiaľ oslavné texty budovali obraz o Timrave aj ako o žene s „neženskými“ vlastnosťami (drsnosť či „chlapskosť“), Timrava sa s tým stotožňovala:

„Milá slečna Jesenská!

Až teraz Vám posielam list. Nie s povinnosti, tak ste ani nechcela, ale že mám chuť k tomu.

Mala som chuť k tomu pravda hneď, no prišlo medzitým kedečo – nepísala som.

Timravovské číslo Živeny sa mi pravda že páčilo. Timrave sa toho dost dostalo a sa dozvedela všeličo o sebe o čom nevedela.

N[a]. p[riklad]. nevedela, že by jej lepšie pristála sekera do ruky ako vareška. Ale to môže byť pravda, lebo s vareškou odjakživa nesympatizuje a sekerou sa rada zapodievala. Na Polichne ako 10 – 11 ročné dievča rúbala na dvore (čo ju aj kárali) a raz si aj čelo prebila od triesky.

Nevedela, že je chlapecky tvrdá a drsná. A iste je i to pravda. Hneď na začiatku v Pešti Slovnoviny [Slovenské noviny] považovali ma za mužského a keď zvedely kto som, písali, že nik netušil za mojím perom dievčiu nežnosť. Pravda ja nechcela som byť nežnou, ani nevedela, lebo život je nie nežný. Ale Škultéty, ktorý ma vždy povzbudzoval (ináčťe sotva by bolo čo so mňa), nikdy mi tvrdosť nevytýkal, tým menej drsnosť.

Ale dobre keď aj to viem o sebe, lenže sotva sa už polepším – pozde je! [...]

Veľmi milý je článok „neznámej čitateľky“ Páčil sa nám tu všetkým. Sa rozumie, že sme hneď uhádli, kto je to. Pozdravujeme ju stokrát!“

(B. Slančíková Timrava Z. Jesenskej, 9. 1. 1938)

Timravou spomenutý „článok ‘neznámej čitateľky’“ som citoval vyššie. Z Timravinho listu možno predpokladať skôr to, že „neznámu čitateľku“ neodhalila správne, pretože ňou bola práve adresátka listu. Podstatnejšie je však to, že Timrava sa prostredníctvom pozitívneho hodnotenia tohto textu, stotožnila s obrazom seba samej ako odbojnej ženy, ktorá sa nebojí rúcať zažitým stereotypom a myšlienkovým schémam. V tomto zmysle je zaujímavé, keď Jan Menšík poukázal na vnímanie tradičného hrdinu Jánošíka z Timravinej strany, ako vzoru hodnotovo nesprávneho:

Dobre si pamätám, keď som ju r. 1922 navštívil v Ábelovej, chcejúc poznať jej osobnosť i kraj a prostredie, v ktorom žila a tvorila, ako v rozhovoroch, inak veľmi prelietavých a chytrých s veci na vec preskakujúcich, s neobyčajným odporom a prudkosťou odmietala slovenský vžitý náhľad na Jánošíka a na spracovanie jánošíkovskej látky. „Ako si len môže národ zidealizovať zbojníka, lúpežníka a vidieť v ňom svoj vzor!“

(J. Menšík: *Timrava sedemdesiatročná*, 1937)

Odras tejto jej vlastnosti Menšík videl aj v jej diele:

Táto revolta, vnútorné napätie vybuchuje vše i v myšlienkových monológoch jej postáv, ktorými odpovedajú pobúrene samy v sebe na otázky svojho okolia, hoci ich skutočná, hovorená odpoveď býva po tomto monológovi už utíšene neutrálna. Z tejto jej vnútornej večnej opozície rastie i vzdor jej postáv, ich rozčarovanie z ilúzií, ich rozpoltenosť. Je vzácnou umelkyňou nielen deziluzácie, najmä v dušiach dievčenských postáv, pripomínajúc v tom smere tematicky umenie Růženy Svobodovej, ale rada si vyberá také povahy a také situácie životné, kde dve duše sa navzájom vše priťahujú, vše odpudzujú ako dva póly magnetu, duše, ktorým život je trápením, „pecou ohnivou“.

(J. Menšík: *Timrava sedemdesiatročná*, 1937)

Vnímanie Timravy ako realistky bez páťosu naznačuje aj fragment z listu Ľudmily Podjavorinskej Terézii Vansovej:

„Timrava odvetila. Tým istým spôsobom akým píše svoje novelly. Keď je (hrdina) krivý, nuž dobre, je krivý, nechže je krivý.“

(Ľ. Podjavorinská T. Vansovej, 27. 7. 1918)

Tento fragment možno chápať aj tak, že realizmus Timravinho diela bol odrazom reality jej osobnosti a života. Do istej miery tomu určite tak bolo.

3. Politika a Timrava?

Timravine politické názory

„A prečo Martinčania tak nenávidia Čechov? Ved' bez nich neboli by sme oslobodení! (Ach ešte aj politizovať budem!)“

(B. Slančíková Timrava E. Šoltésovej, 19. 3. 1931)

Martýr Tuka a mudrc Mach, chcú osobitný štát úplne od Čechov a tak nám bude amen! Vie každý, kto je nie naivný, čo oni majú za lubom.“

(Timrava o situácii pred 14. marcom 1939)

V prameňoch týkajúcich sa Timravy sa z času na čas objaví aj téma jej vzťahu k súdobej politike. Je z nich zrejmé, že Timrava politické aktivity sledovala a zaujímalá k nim postoj. Z následného výberu jej vyjadrení, je dobre badateľný napr. jej lojálny postoj k prvej Československej republike, čo však išlo ruka v ruke s negatívnymi hodnoteniami Uhorska. Zánik Uhorska a vznik Československa vnímala ako oslobodenie:

„Ako sa mávaš? Myslíš plesáš veľarazy nad víťazstvom našim, konečne dostatou slobodou. Ja by tiež plesala, keby nám zpoza lplu kedečo pani švagrovia neodkazovali. N. p. teraz že uvidíme čo za kračunne [vianočné] sviatky budeme mať.“

(B. Slančíková Timrava E. Šoltésovej, 8. 12. 1919)

Poznámka o „švagroch spoza lplu“ bola zameraná na aktivity tej časti maďarskej verejnosti, ktorá mala nádej v zachovanie Uhorska. Tu treba poznamenať, že Timrava žila v regióne Novohradu, kde boli slovensko-maďarské vzťahy neraz vyostrené. Fakt, že časť verejnosti bola v roku 1919 za zachovanie Uhorska, ju znepokojoval, pretože to vnímala ako hrozbu návratu „maďarského panstva“:

„Tunajších lučenských pánov zas hnevá najväčšmi, že mierová konferencia ešte neodstala a českoslov[enský]. štát už sa zakladá, akoby to bolo už zaistenô. Oni ešte majú nádeju, a nemôžu veriť, ani nevedia, že by krajinu naozaj potrhali. A teraz prišli chýry z Paríža či s kede, že veci Maďarov vždy lepšie a lepšie stoja. Vravia aj to že na Slovensku bude veľký hlad, musia sa v tom utisnúť na Maďar[ský]. štát a to použijú v prospech svoj. Nespala som už jednu noc, že ak Slováci zas len v hrsti Maďarom budú. Nuž ale my tu nič istyho nevieme, len chýry čo kolujú, vše také zas takie.“

(B. Slančíková Timrava E. Šoltésovej, 10. 2. 1919)

Novú republiku teda vívala a intenzívne sa bála o jej osudy. Na strane druhej, v rámci vnútropolitických problémov, vnímala autonomistické tendencie Slovenskej ľudovej strany s obavami:

„Ináče sa dobre mám, len vše ma napadne strach pre Republiku. Trniam, mriem strachom vše za ňu! Ten Hlinka mi život strpčuje – ak bude auton[ómia]. teraz, tak je po nás!“

(B. Slančíková Timrava E. Šoltésovej, 14. 1. 1921)

Proti autonómne statusu Slovenska v Československu sa vyjadřila aj v ďalšom liste Šoltésovej:

„Elenka, ja sa bojím tej autonómie. Slováci majú málo energie, či si budú vedieť dobre spravovať Slovensko?“

(B. Slančíková Timrava E. Šoltésovej, 25. 4. 1921)

Jej inklinácia k centralistickým politickým prúdom je badateľná aj na jej poznámke v súvislosti so sociálnou otázkou:

„Ja sa bojím, že ak agrárnici nezvíťazia, bude roľníkom ešte horšie.“

(B. Slančíková Timrava E. Šoltésovej, asi z roku 1935)

S týmto postojom korešponduje, že protičeské tendencie aktuálne najmä v kruhoch slovenských autonomistov, Timrava prijímala jednoznačne kriticky. V roku 1931 sa Šoltésovej pýtala, prečo tieto protičeské nálady na Slovensku vôbec existujú:

„Čo máte nového v Martine? Naozaj je tam spoločensky život taký rozháraný, ako som to počula? Batko Škultéty ako sa má?“

A prečo Martinčania tak nenávidia Čechov? Veď bez nich neboli by sme oslobodení! (Ach ešte aj politizovať budem!)“

(B. Slančíková Timrava E. Šoltésovej, 19. 3. 1931)

O niekoľko mesiacov neskôr sa Šoltésovej pýtala znovu na Škultétyho a to v kontexte s jeho postojmi k Čechom na Slovensku:

„Batko Škultéty ako sa má? Či ešte tak veľmi nechce Čechov?“

(B. Slančíková Timrava E. Šoltésovej, 24. 11. 1931)

Vzhľadom k tomu, že Škultéty patril medzi popredných podporovateľov Timravinej literárnej tvorby a celkovo mali blízky vzťah, je pochopiteľné, že sledovala aj jeho politické postoje. Je zrejmé, že v spore medzi centralistami a autonomistami sa ich názory rozchádzali. Dobré to možno ilustrovať na situácii, ktorá nastala po 12. máji 1932. V tento deň sa odohralo valné zhromaždenie Matice slovenskej, na ktorom sa verejne odsúdili *Pravidlá slovenského pravopisu* vypracované pod vedením Václava Vážného. Ďalším dôsledkom tohto zhromaždenia bolo získanie jasnej prevahy v Matici slovenskej zo strany stúpencov autonomistov, resp. ľudákov. Na strane druhej Česi, resp. centralisticky orientovaní Slováci z Matice odišli. Samozrejme, spomínaný Škultéty bol poprednou osobnosťou „maticného prevratu“ a nové pomery, na rozdiel od Timravy, vítal.

Je zaujímavé a paradoxné zároveň, že Timrava figuruje medzi signatármi tzv. *Memoranda 128*, ktoré ešte pred spomenutým valným zhromaždením podpísali viaceré osobnosti slovenskej kultúry. Vyjadroval sa v nich nesúhlas s Vážného *Pravidlami*, ktoré do veľkej miery bohemizovali slovenčinu. Keď si však Timrava uvedomila, že čo tento popis vlastne znamenal, bola nepríjemne zaskočená a túto svoju aktivitu oľutovala. Po 12. máji 1932 sa totiž predstaviteľia slovenskej kultúrnej obce museli do veľkej miery vyhraniť a prikloniť sa na jednu alebo druhú stranu sporu. A Timrava určite nesúhlasila s posilnením pozície autonomistov či ľudákov ani Matici slovenskej, ani vo verejnom živote na Slovensku vo všeobecnosti. O tejto veci sa rozpisala v jednom z listov E. Šoltésovej:

„[...] A škoda, bola by si mi rozpovedala, čo sa stalo 12. mája na zhromaždení Matice. Ja som v Prahe o ničom nevedela, nečítala som noviny žiadne. Tú výzvu čo Cíger rozposielal dostala som aj ja a bez rozmyšľania podpísala. Ale keby som bola vedela, že vlastne proti komu je to namierené, ani za nič nebola by dala svoj podpis. Veď sa bojím, za ten nevďak proti Čechom (je fakt, že sme s ich pomocou oslobodení), že p. Boh potresce Slovákov a dá ich naspäť Maďarom. Je divné teraz báť sa za slovenčinu, keď všetko máme a keď je slovenčina jazyk štátny. Nevieť, či ľudia, čo sa boja o ňu potratili hlavy, či sú iredentisti a či ja nerozumiem sa do toho... (Ale čo sa budem rozčuľovať, to ma tak unaví.)“

(B. Slančíková Timrava E. Šoltésovej, 6. 6. 1932)

V jednom z ďalších listov sa o situáciu v Matici slovenskej zaujímala nasledovným spôsobom:

„Čože je s Maticou? Či prišli k rozumu, tí čo zapríčinili zlo?“

(B. Slančíková Timrava E. Šoltésovej, 25. 6. 1932).

Ivan Kusý k vyslovenej otázke dodal:

„Timrava, ako je zrejmé z jej ostatnej zachovanej korešpondencie, myslí tu na ľudákov.“

(I. Kusý: *Korešpondencia...*, 1952)

Tu možno dodať, že s Maticou slovenskou a konkrétne napr. aj s Jozefom Cígerom Hronským mala Timrava aj v neskoršom období pomerne napäté vzťahy, pretože z viacerých príčin meškalo vydávanie jej diel. Tomu sa však venujem v časti o každodenných radoostiach a strastiach Timravy. Na tomto mieste len spomeniem Timravín list J. Cígerovi Hronskému z roku 1935. Naznačuje nie práve vrelé vzťahy Timravy s Maticou slovenskou v tomto období. Zaujímavá je tu tiež jej zmienka o tom, ako ťažko sa rodili jej diela:

„Veľactený pane!

Ja neviem čo Vám mám zodpovedať o mojej lit[erárnej]. vlnajšej činnosti. Poslala som Vám prácu 'Odpoveď', ktorá sa nepáčila a pre ktorú nebolo miesto nikde k uverejneniu, lebo máte už teraz

lepších pracovníkov – čomu sa pravda teším – a tak zbytočne pracovať sa mi nechce. Najme keď mňa každá lit[erárna], práca stojí jednu alebo i dve zimy, [...], 100 rozčúlení a 1000 zlostí a nespokojností.

Inak však pracovať neviem.

Tak prepáčte že nemám Vám o čom dať zprávu. A veď hádam som ani nie členom lit[erárneho] odboru. Či som? Ja už neviem.“

(B. Slančíková Timrava J. Cígerovi Hronskému, 27. 3. 1935)

Je nanajvýš pravdepodobné, že práve jej opozícia voči ľudákom motivovala anonymného autora článku v ľudáckom periodiku *Slovák* k napísaniu zjavne neprajnej kritiky jej práce *Dve doby*. Odkaz tohto textu (hoci len nepriamy) je ten, že nespokojnosť s pomermi v mezivojnovvej Československej republike (z pozície slovenských autonomistov) je legitímna a Timrava nemá pravdu, ak presadzuje lojalitu k nej:

„Konfrontuje tu dobu prepreatovú s dobou popreatovou, porovnáva ich v kolektivistickej kresbe slovenskej dediny, aby tu i tam dospela k jedinému rezultátu: **otroci**. Otroci sú tí, či sa poddávali maďarizácii, ale otroci sú aj tí, čo po prevrate hundru a nadávajú na nové poriadky. Je zrejmé, že v druhej časti tejto svojej poviedky Timrava **nevidí všetko jasne**. [...] Nuž ale tomuto klamu nepodlieha len Timrava. Podlieha mu celá naša stará generácia, ktorá s príchodom slobody zavesila rozum na kliniec a **prestala myslieť**, súc sväto-sväte presvedčená, že už nemusíme nič chcieť, že stačí lahnúť si do trávy, vypekať sa na slnku slobody a chváliť od buka všetko.“

(Omyl Timravy..., 1937)

Ivan Kusý odkaz tohto článku interpretoval nasledovne:

„[Článok v *Slovákovi*] vyčítal Timrave najmä jej odsúdenie hundrošov, nestotožnenie sa s nacionalistickými výhradami proti Československej republike, ale podcenil Timravu aj umelecky.“

(I. Kusý: *Timrava...*, 1958)

Tento text zo *Slováka* je tak ukážkou toho, že Timravine politické postoje rezonovali aj vo verejnosti a je pochopiteľné, že na ľudáckej strane politického spektra, nemohli byť prijaté s uspokojením. V kontexte s politickými postojmi Timravy neprekvapuje, že prijímala s veľkými obavami udalosti z prelomu rokov 1938 a 1939. Na jednej strane, slovenskú politiku definitívne ovládali ľudáci, čo viedlo až k 14. marcu 1939, kedy vznikol slovenský štát geopoliticky, ale aj ideologicky závislý na Hitlerovej Tretej ríši. Na strane druhej, prostredníctvom Viedenskej arbitráže pripadla veľká časť južného Slovenska (vrátane Timrave geograficky blízkeho Lučenca) Maďarsku. Oba aspekty tejto napätej doby vnímala s nepokojom a strachom.

Na začiatku roku 1939 napr. Zore Jesenkej opísala jednak „ťažkosť“ oných časov a jednak použila aktuálne územné oklieštenie štátu (Československo stratilo na základe Mníchovskej dohody aj Sudety), ako prirovnanie k podľa nej neadekvátnym redakčným úpravám, ktorých sa dočkala v martinských Slovenských pohľadoch.

„V týchto časoch čo nás zachvátili, kde sme ani spávať nemohli, kde sme plakali, zúrili, zúfali, ani pomyslenia nebolo na iné veci. A keď vraj vždy máme ešte „výhľady“ na vzrušujúce udalosti, nuž nepokoj a rozčúlenie trvá.“

Ale aj ja som zložila pero už. Ako vidím do terajšieho spisovateľského sveta sa nehodím. Nepáčim sa už, ináč by mi redaktori Slo[venských], pohľadov temer štvrtinu práce neboli vynechali pri 'naprávaní' Zápľavy, obstrihali mi ju ani Hitler a spol. našu republiku (keby som to bola vedela!).“

(B. Slančíková Timrava Z. Jesenkej, 9. 1. 1939)

Bolo to obdobie krízy a počas kríz sa ukazujú charaktery. Timrava nové pomery v tomto kontexte vnímala negatívne. Výstižne sa v tejto veci vyjadril Ľudovít Čečetka:

„Keď na náš národ dolahli osudné ťažké roky, Timravín svet sa skutočne zúžil. Nielen okyptením

a rozbitím republiky, ale hádam aj tým, čo vyslovila raz v rozhovore jednoduchou vetou: „Nikdy by som nebola verila, že je na svete toľko zlých ľudí...“

(Ľ. Čečetka: *Timravin veľký svet...*, 1958)

Čečetka cituje aj fragment z Timravinho list 12. 2. 1939, v ktorom sa zdôverila z pesimistických nálad a hnevu prameniaceho z územných ziskov Maďarska na úkor jej blízkych juhoslovenských krajov:

„List Tvoj som dostala v ktorom ma hodne obodruješ pre moje pesimistické zmyšľanie. Ale to je hádam už znak staroby u mňa (pán boh chráň, ak by ste Vy mladí takí boli), že tak v tmavom svetle všetko vidím. Veď viem, že čo ako sa budem zožierať, šedivieť a zúriť, divosi nám odtrhnuté kraje nedajú.“

(Ľ. Čečetka: *Timravin veľký svet...*, 1958)

Pričlenenie južného Slovenska k Maďarsku teda osobne prežívala, trápila sa preto a Maďarov podieľajúcich sa na posune hraníc označila za „divochov“. V tomto zmysle je príznačné aj jej neskoršie hodnotenie Lučenca.

„Mne sa Lučenec nikdy nepáčil aj pre jeho silnú pomadžarčenosť.“

(B. Slančíková Timrava J. Menšíkovi, 1. 12. 1947)

Na druhej strane však, vracajúc sa na prelom rokov 1938 a 1939, jasne preukázala aj svoj postoj k ľudackej politickej garnitúre a blížiacemu sa vyhláseniu slovenskej samostatnosti:

„Ale keď hrozí aj druhá úzkosť. Martýr Tuka a mudrc Mach, chcú osobitný štát úplne od Čechov a tak nám bude amen! Vie každý, kto je nie naivný, čo oni majú za lubom.“

(Ľ. Čečetka: *Timravin veľký svet...*, 1958)

Už v období po vyhlásení autonómie Slovenska, na konci roku 1938 sa Timrava kriticky vyjadrila k aktuálnym politickým pomerom. Na druhej strane konštatovala tiež, že české aktivity na Slovensku neboli výlučne dobré:

„Viem, že už nikdy neprídete sem. Načo by ste i prišli na toto nevďačné Slovensko?! Pravda, veď nie celú je nevďačné, ale tí čo teraz panujú a pravda je i to, že aj Česi tu narobili veľa chýb a to bolo osudné. Ale je až strašné počúvať ako hanobia bývalých veľkých ľudí. Nevie ani uveriť, čo sa tu všetko o nich povedá.“

(B. Slančíková Timrava J. Menšíkovi, 15. 12. 1938)

Vyjadrila sa tiež k výčitke, že slovenská inteligencia sa v roku 1939 zachovala zbabelo. Poukázala na potrebu diferencovať: pokiaľ sa niekto nezachoval, tak ako mal, tak to boli podľa nej najmä katolícki ľudáci:

„To sa mýlite, žeby slovenská inteligencia bola zradná a zbabelá r. 1939. To katolíci – ľudáci. Keby ste vedeli, čo s našimi kňazmi aj inými robili v llave, tak by ste o všetkých int[eligentoch]. Slovákoch nezmyšľali tak, najmä evanjelických.“

(B. Slančíková Timrava J. Menšíkovi, 1. 12. 1947)

Perzekúcie voči evanjelikom a vymedzovanie sa voči ľudákom boli argumentmi proti slovenskému štátu aj v inom liste Menšíkovi. Príznačné je okrem iného aj jej explicitné stotožňovanie sa s evanjelickou cirkvou (čo vzhľadom na jej zázemie neprekvapuje). Po opise prechodu frontu v Ábelovej a okolí, čo bola prirodzene nepríjemná skúsenosť, pokračovala:

„Za slovenského štátu boli páni ľudáci, ale evanjelici boli zatisnutí. Veľa našich kňazov zatvorili do llavy, ba aj vydali do rúk Nemcom, ale nielen kňazov, no i druhých zvláštnych ľudí, ktorí boli za ČSR... No keď je to všetko už len preč. A keby sa nič takého hrozného viac neopakovalo. A či ešte aj hroznejšie časy prídu, keď sú ľudia zlí?“

(B. Slančíková Timrava J. Menšíkovi, 20. 4. 1947)

Aspoň náznakom a bez nároku na úplnosť treba venovať pozornosť aj jej postojom k politike po prevzatí moci komunistami. Z nasledovného citátu sú dobre badateľné všeobecné očakávania ľudových vrstiev, ktoré vkladali do komunistov v neľahkých povojnových rokoch. Timrava upozorňovala, že nadšenie obyvateľstva zo sľubovaného „raja na zemi“ bolo naivné:

„Čo, máte nového v umeleckom svete martinskom? Velduchovia ako prijímajú tieto nové časy a poriadky. Či len tak ako druhí ľudia? Tu to vrie nespokojnosťou. Ľudia čakali ráj a zabudli, že ráj na zemi nemôže byť. Že len v nebi!“

(B. Slančíková Timrava Z. Jesenskej, 16. 1. 1949)

Na strane druhej, zdá sa, že proti novým formám verejných aktivít, súvisiacich so zmenou režimu, neprotestovala. Konkrétne v súvislosti s režimovou organizáciou pionierov v liste Ľ. Čečetkovi v roku 1951 písala:

„Deti ako sa učia. Obe sú už pionieri? Vierka je čakateľka a veľmi si zakladá na tom; ten červený ručník ju veľmi zaujíma.“

(B. Slančíková Timrava J. Čečetkovi, 25. 10. 1951)

Podľa spomienok Z. Jesenskej mala Timrava vo vzťahu k novej komunistickej moci názorovú dilemu, ktorú riešila so zrejmovou dávkou dôvery k novej moci, pričom tu zohral svoju nemalú úlohu, Ladislav Novomeský. Názoru tohto spisovateľa a komunistu totiž dôverovala:

„Neviem presne, či to bolo pred februárom 1948 a či po ňom, ale určite v čase, keď rozhodujúci význam Komunistickej strany Československa bol už jasný. A tu raz Timrava, polosediaca v posteli s obväzom na oku, Timrava, inak vždy taká uzavretá, odrazu sa z ničoho nič naklonila napred a v prítomnosti najmenej pol tucta osôb jej iba napoly, známym, bez akejkolvek súvislosti s predchádzajúcim neutrálnym všeobecným rozhovorom vystrelila na mňa otázku: 'Vy ako sa dívate na komunizmus?' Odpovedala som. Znova sa oprela v posteli, zamĺkla na chvíľu a potom vyriekla zamyslene, v skutočnosti len sebe: 'Novomeský je tiež za to. A jemu verím. Hm.'“

Zrejme sa obracala s obdobnou otázkou k ľuďom, ktorým najväčšmi verila – a nemožno sa čudovať, že ona verila najväčšmi ľuďom od pera. Zrejme politická otázka bola v tie časy pre ňu ústrednou otázkou. Mala vtedy vyše osemdesiat rokov. Aj pri tom veku by to bola vec v takých prelomových časoch prirodzená. Dojímalo ma inšie: hrozila jej práve vtedy strata zraku. O tom nehovorila. Pochopiť, ako je to vlastne s tým komunizmom, doriešiť si vzťah k nemu – to pre ňu bolo dôležité.

Ostatne podľa svojej obyčaje rozhovor hneď za tým zase zvrtila na čosi neutrálné.

Veľmi som mala rada tieto jej náhle záblesky: akoby odchýlila oblôčik do seba – tu máš, nakukni – a prask! Zase ti ho zaplesla pred nosom.

Alebo hádam to bolo takto: 'No dobre, už viem, čo si ty myslíš, a teraz ma nechaj. Ja sama budem rozmýšľať. Ja sama!'"

(Z. Jesenská: Stretnutia s Timravou, 1958)

Z tohto fragmentu Z. Jesenskej vyplýva aj to, že pokiaľ existovali sympatie Timravy k novým pomeroch, neboli samozrejme. Určite existovali aj pochybnosti. Na strane druhej, sympatie (vychádzajúc z tohto textu) prevažovali. Timrava žila svoje posledné roky práve v čase na intenzite naberajúcich represívnych a neraz aj tragických opatrení, tak voči vonkajšej ako aj vnútornej opozícii komunistickej diktatúry, resp. aj voči širokým vrstvám obyvateľstva. Timrava v tomto čase riešila svoje každodenné osobné problémy a starosti, ktoré súviseli s jej chorobou a starobou. Žijúc popri tom vo svojom mikrosvete v Ábelovej, resp. v Lučenic nevedela v danom momente prezrieť podstatu nového režimu, ktorý sa tak diametrálne odlišoval od medzivojnovej Československej republiky, ktorú si náležite ctila. Aspoň teda mne dostupné pramene nevytvrdzujú o jej jasnom odsúdení nových pomeroch, tak ako je to napr. zrejme v jej odsúdení vojnového slovenského štátu.

4. Som vo finančnej tiesni!

Každodenné radosti a strasti v Ábelovej

**„Kedy už dostanem správu že sa ďalej vydávajú moje spisy?
Celé leto som to čakala, ale darmo. Už dakedy si stojte v slove!
Som vo finančnej tiesni!“**

(B. Slančíková Timrava J. Cígerovi Hronskému, 16. 12. 1941)

**„Pripomeniem ešte dve slabôtky Timravy – veľmi rada hrala v karty
a mala rada čiernu kávu. Hrávala vždy o peniaze, hoci len haliere. –
Bola vstave dať navariť čiernej kávy pre veľkú spoločnosť, aby aj ona
mohla dostať na dne šálky doslovne za dva-tri náprstky čiernej kávy.“**

(M. Rástocká r. Laciaková: S Timravou na cestách, 1958)

Timrava žila v dedinskom prostredí v kruhu svojej blízkej rodiny, ktorá bola úzko naviazaná na evanjelickú cirkev (farármi boli otec aj brat). Už len z tohto dôvodu Timrava patrila k miestnej honorácii, čo však ani zďaleka nestačilo k materiálnemu dostatku:

„[...] Timrava po smrti svojho otca (13. V. 1909), ktorý pôsobil na chudobnej polichňanskej fare pri mnohých deťoch mnoho nenašporil, žila u svojho brata – dvojčaťa Bohuša, ev. farára na Ábelovej. Honoráre, ktoré Timrava dostávala za svoje literárne práce, nestačili na samostatné živobytie.“

(I. Kusý: *Korespondencia...*, 1952)

Táto situácia bola aktuálna aj napriek tomu, že Mária Pietrová mohla na začiatku roku 1918 napísať nasledovné slová:

„Timrava [...] je dľa mnohých najlepšia slovenská ľudová spisovateľka.“

(M. Pietrová A. Gebauerovej, 25. 1. 1918)

Spisovateľstvo totiž nepostačovalo na pokrytie životných nákladov. O Timravinih skromných pomeroch písala aj E. Šoltésová:

„A Timrava je tiež nie v lepšom položení. I tá žije s matkou vdovou hmotne nanajvyš skromne, vždy v robote, lebo slúžky tiež nemajú. Bola teraz tu, na tom zakázanom shromaždení, chcela vidieť múzeum, aby si utvorila pochopu o svojej do výhľadu vzatej úlohe. Ona si je nie istá, či je súca na ňu, je od prírody málomluvná a od ľudí utiahnutá. Ani telesne nie je silná, dosť už vo veku. Ale príde na jar a vynasnaží sa a budeme vidieť, či sa to zdarí.“

(E. Šoltésová Ľ. Podjavorinskej, 10. 9. 1918)

Šoltésová sa totiž Timrave snažila zabezpečiť miesto muzeálnej kustódky v martinskom múzeu. Timrava bola pripravená túto ponuku prijať. Nie však preto, že by túžila po muzeálnej kariére, ale len z nevyhnutnosti:

„Čo sa týča toho postavenia v muzeume – prijem. Že hodne s násilím, to si ver uhádla. A keby mi nebolo potrebné obzrieť sa za dáky zamestnaním, vôbec by ho neprijala.“

(B. Slančíková Timrava E. Šoltésovej, 10. 2. 1919)

Táto aktivita však napokon nevyšla a Timrava sa zamestnala ako učiteľka v škôlke (opatrovni) v Ábelovej. Timrava o tejto životnej zmene referovala Šoltésovej:

„Vymenovali ma sem ešte v jeseň do opatrovni za ‘dadovku’ [učiteľku v škôlke]. Ponevač ľud proti ‘ovode’ [škôlke] mal vždy nesympatiu nuž nechcelo sa mi to ziať na seba. Pravda ani kurivo nebolo, a k tomu privykať k 40 mravčiakov, takej, ktorá dosiaľ úplne slobodne, žila, slobodne ako vták – zdalo sa mi obtížnym. No teraz rozhodla som všetke mazny či škrupule odvrhnúť a dať sa do toho opatrovnictva lebo – čas je úrad dáky ziať si...“

(B. Slančíková Timrava E. Šoltésovej, 8. 12. 1919)

Je teda zrejmé, že aj toto zamestnanie prijala skôr z nutnosti, než z vôle profesijne sa realizovať. Zdá sa preto príznačné, že svoju novú situáciu vnímala aj v rovine „degradácie“ zo spisovateľky na učiteľku v škôlke:

„[...] Teraz na písania vôbec ani sa nedávam, ani nedbám oň. Degradovala som zo spisovateľky na opatrovníčku tu na Ábelovej. Musela som a dobre, že sa mi aspon to dostalo. Nuž môj nový úrad – či čo je – sobere mi čas, ale viac to, že jesto pri ňom kadeaké nepríjemnosti s týmto otročným ľudom čo ma duchovne úplne zaujme a chuť odberá vôbec. Ináč k deťom som už privykla a s radosťou som s nimi (pravda nie neveký).“

(B. Slančíková Timrava E. Šoltésovej, 14. 12. 1920)

V tomto liste Šoltésovej poodhalila podrobnejšie svoje pocity a situáciu v detskej opatrovni: „*Opatrov[nícky]. úrad je iste obtížno povolania, kde jesto veľa detí. Na Ábelovej bývalo tiež po 40-45 detí, ale teraz nasledujú detí z vojenných rokov, nuž jich je asi polovica a aj tie všetky nechodia. Jesto deti aj na lazoch a k tomu ľudia tu sú dosiaľ otroci, ktorí vravia: Toto je jedna nešťastná dedina, inde je dosť jedna škola, tu sú tri načim! K tomu vrchnosť nedbá tak ako za Maďarov, aby deti pilne do škôl vôbec chodili. Do Kračúnu [do Vianoc] mi chodili deti pilne, lebo jich stromček vianočný lákal. Vo februári ako došikujú deti, to neviem. Ak pilne budú chodiť, budem mať vôľu aj k druhému zamestnaniu, ak nie, budem sa len za to zlostiť a odpadne mi chuť od všetkého. Vracia mi, že ma to za to hnevá lebo „nová metla dobre metie“ pozdejšie vraj budem sa ešte tešiť keď mi čím menej deti príjde. Nuž čo ako, prepotrebné mi bolo toto postavenie a zadovážila mi ho Timrava, najviac jej vôľi zaujali sa tu za mňa.“*

(B. Slančíková Timrava E. Šoltésovej, 14. 1. 1921)

Na začiatku roku 1930 Šoltésovú informovala, že už nepracuje, a odišla do penzie. V tomto liste poodhalila zákulisie boja o výšku jej dôchodku. Jeho výsledok ju utvrdil v jej politickej dôvere voči pražským úradným inštitúciám:

„*Ja som už nie detská opatrovkyňa iba vyslúžilá. Ešte som nemala úmysel ísť do penzie, ale ma nahovárali, sľubovali zvýšenú penziu, da [ba] plnú penziu, aby mala pokojný život a mohla sa vraj venovať literárnej práci. Dala som sa nahovoriť a prekvapili ma s najmenšou penziou. Tak v Bratislave riešili. Moja vec potom šla do Prahy a tam, ako mi Dr. Menšík písal nedávno, pridali k mojim slúžobným rokom ešte 10, že vraj ako za národnú prácu. (Tých 10 rokov mi aj tu sľubovali) Tak – sa rozumie moje oduševnenia pre Čechov a Prahu stalo sa ešte vetším ako dosiaľ. [...].“*

(B. Slančíková Timrava E. Šoltésovej, 30. 1. 1930)

O rok na to bola Timrava v liste Šoltésovej konkrétna vo veci výšky jej príjmu:

„*Opatrovňa tu už prestála – Nevieť či len dočasne. Ja mám penziu 667 kor. mesačne. Ale dostávam ešte od štátu 6 tisíc ročne ako čestný živ[otný]. príspevok. Tak s tým spolu vindem.“*

(B. Slančíková Timrava E. Šoltésovej, 19. 3. 1931)

V tomto kontexte je zaujímavé, že po zmene politických pomerov v roku 1938 (vyhlásenie autonómie Slovenska) sa objavili aj problémy s vyplácaním tohto príspevku, ktorý jej bol zasielaný z pražského ministerstva:

„*Ostatný živ[otný]. príspevok spisovateľský na sep[tember]., ok[tóber]., nov[vember]. a december som nedostala. To dostávala som z Prahy z Min[inisterstva]. škol[stva]. a nár[odnej]. osvety. Prosím Vás, dozvedte sa láskave, prečo to vystalo a kto to prevzal, kde sa mám hlásiť?“*

(B. Slančíková Timrava J. Menšíkovi, 15. 12. 1938)

Timrava sa teda dostávala do finančnej tiesne. Ani v období vojnového slovenského štátu na to po finančnej stránke nebola najlepšie. Máme zaznamenané ponosy Timravy na meškajúce vydávanie jej spisov a teda aj honoráre. Keď v tejto veci písala Jozefovi Cigerovi Hronskému, pripomenula mu napr. že nemá prostriedky na liečbu v kúpeľoch:

„*Veľactený pane!*

Bola som istá, že mi neodpoviete na list. Lebo je to najpohodľnejšie, list ktorý sa nám nepáči, nechať bez odpovedi (gavalierske, je to pravda nie). Lenže ja píšem zas a opätovne Vás prosím a žiadam aby ste sa pričínili, aby moje ešte nezobrané spisy vyšli, jichž zoznam som Vám poslala.

Chcem mať spisy v poriadku, lebo zbývajúcich mojich rokov je už málo.

Som chorá a moja nemoc požaduje ísť do niektorého kúpeľa, prostriedky k tomu ale nemám.

Preto žiadam, aby ste konečne sľub splnili.“

(B. Slančíková Timrava J. Cigerovi Hronskému, 3. 5. 1941)

J. C. Hronskému, ktorý v tom čase stál na čele Matice slovenskej, napísala v tejto veci aj ďalší list. Je príznačné, že Timrava ho písala nekompromisne a nahnevane:

„Veľactený pane!

Kedy už dostanem správu že sa ďalej vydávajú moje spisy? Celé leto som to čakala, ale darmo. Už dakedy si stojte v slove! Som vo finančnej tiesni!

Veľmi by som rada bola keby, som toto nemusela písať. Keby ste ma neboli odradili od Mazáča [pražský vydavateľ literatúry]. No nevedela som, ani nemyslela, že to takto u Vás dopadne. Prosím o splnenie záväzku!“

(B. Slančíková Timrava J. Cigerovi Hronskému, 16. 12. 1941)

V súvislosti s finančnou tiesňou sa na Maticu slovenskú obrátila aj v povojnovom období:

„Prosím Vás, oznámte mi ako je to s vydaním I. a II. zväzku mojich spisov. Odpíšte mi i to či ste mi už dali likvidovať honorár, ktorý mi patri. Ak ešte nie, tak urobte. Teraz v zime by som ho nutne potrebovala.“

(B. Slančíková Timrava Matici slovenskej, 12. 1. 1947)

Raz väčšie, inokedy menšie finančné strádanie sprevádzalo teda Timravu takmer po celý život. Celkovo však jej vzťah k peniazom nebol príliš intenzívny, brala ich ako skôr nutnosť pre realizáciu svojich plánov (napr. liečenie, prípadne cestovanie za známymi a príbuznými) a najmä zabezpečenie základných životných potrieb, určite však neboli alfou a omegou jej snaženia:

„Peniaze si Timrava málo cenila. Keď mala málo peňazí, žila skromne; keď mala väčšie dôchodky, žila tak isto skromne a peniaze rozdála.“

(M. Rástocká r. Laciaková: *S Timravou na cestách*, 1958)

***

Z viacerých zdrojov možno usudzovať, že Timrava svoj každodenný život žila, popri starostiach, aj s veľkou dávkou radosti a pohody. V tejto veci je zaujímavý napríklad opis návštevy u Timravy od Hany Ponickéj:

„Na Ábelovej som tiež strávila dosť veľa príjemných dní; tetuška Timrava je vždy tá istá, svieža, červená na líca a s trefnými poznámkami vždy pohotová! Sedí, sedí ticho, bez slova, niekedy i hodnú chvíľu, – ale keď už niečo povie, tak to sedí. Na Ábelovej bolo veselo. Taká, dedinská inteligencia je vždy zábavnejšia a úprimnejšia ako mestská. Jeden na druhého je tam odkázaný, – vedia to a preto sa majú radi, a zabávajú ako môžu. Mimochodom, Timrava výborne hrá mariáš a obhrá aj najlepšieho hráča.“

(H. Ponická Z. Jesenskej, 21. 9. 1939)

Mariáš, štandardná mužská zábava, bola teda vášňou Timravy. Toto možno dokladovať z viacerých zdrojov. Jeden z nich tento motív rozvíja podrobnejšie:

„Pripomeniem ešte dve slabôstky Timravy – veľmi rada hrala v karty a mala rada čiernu kávu. Hrávala vždy o peniaze, hoci len haliere. – Bola vstave dať navariť čiernej kávy pre veľkú spoločnosť, aby aj ona mohla dostať na dne šálky doslovne za dva-tri náprstky čiernej kávy.“

(M. Rástocká r. Laciaková: *S Timravou na cestách*, 1958)

Timravinu radosť zo života vyjadrila, hoci len nepriamo, prostredníctvom narodeninového vinš, Zora Jesenská v roku 1942:

„[...] nech Vás Pán Boh ešte dlho pri dobrom zdraví a dobrej vôli, aby ste ešte dlho mohli vykrikovať na volejbale a robiť znamenitý domáci likér, ktorého chýr došiel až ko mne; [...]“

(Z. Jesenská B. Slančíkovej Timrave, 29. 9. 1942)

Timrava na to odpovedala:

„Vykrikovať pri volejbale síce nezvyknem, no to sa môže stať, najmä keď mi idú na nervy bujaré výčiny hráčov, líkér robiť nebudem, lebo nemám cukor. [...]“

(B. Slančíková Timrava Z. Jesensej, 18. 10. 1942)

Timravin líkér sa však už stal legendárnym, spomenula ho vo svojich spomienkach aj napr. Zlata Petrivaldská, rod. Slančíková. V nasledovnom fragmente je zdôraznená Timrava ako dobrá a veselá hostiteľka:

„Teta, prichystaná pohostiť nás do izby, kde nebolo hosteniu konca-kraja. Veselosť nechýbala a vtedy nebolo času ani na karty. Mala svoje špeciality na pohostenie, ako napríklad jahodový líkér.“

(Z. Petrivaldská r. Slančíková: *Spomienky na moju tetu*, 1958)

Radostné pocity zo života vyjadruje aj Timravin vzťah k hudbe:

„Veľmi rada mala spev a hudbu, preto v Prahe i v Bratislave navštevovala opery. Aj modernú hudbu so saxofónom a bubnami vďačne počúvala, takže sme s ňou chodievali na miesta, kde takáto hudba hrala. Ale vše trochu sarkasticky poznamenala: ‘Za tie peniaze narobia dosť hurtu.’“

(M. Rástocká r. Laciaková: *S Timravou na cestách*, 1958)

Timrava vedela teda oceniť aj možnosti kultúrneho vyžitia, ktoré poskytovalo mesto. Napriek tomu však je pre každodenný život Timravy typické, že dedinské prostredie nielen rada opisovala, ale ho jednoznačne uprednostňovala pred mestskými aglomeráciami aj v reálnom živote. Celkovo jej teda vyhovoval život v malej komunite a v ústraní. Ponukám ísť bývať do mesta, odolávala z presvedčenia:

„Čo sa toho bývania v meste týka, ďakujem Ti za radu a ochotu, ale rada by ostáť na dedine. K tomu v meste by mi ani nedochodila penzia za poriadny byt z dvoma izbami akoby chcel mať. Ku mne často chodí moja rodina a keď prídu sem [...] tak sa tu radi aj pobavia, zvlášť deti sestier a keď by som nemala väčší byt, iba by utekali od mňa.“

(B. Slančíková Timrava I. Slávikovej, 5. 3. 1930)

Timrava tak opustila dedinské prostredie až pod vplyvom objektívnych okolností, pod vplyvom staroby a choroby.

5. S Chcela by som tu ešte požiť!

Choroba a staroba pani Boženky

„Nuž ale večne človek nemôže žiť, a ja, ako sa zdá, by tak chcela. Lebo rada mám život, ľudí deň a noc, jar a leto, nebo, zem prírodu tvorstvo a hlavne, že smrti sa desím, toho neznámeho, toho nepochopiteľného, nepriateľského a strašného (iste mám málo viery) [...]“

(B. Slančíková Timrava I. Slávikovej, 5. 3. 1930)

„‘Nemám rada lekárov’, privítala ma Timrava pri našom prvom stretnutí pred deviatimi rokmi a nezabudla mi to zopakovať pri každej príležitosti. Vlastne nemala rada tie postupne sa vyvíjajúce sa nedostatky a chyby jej organizmu, ktoré ju nútili k stále prísnejšiemu obmedzeniu sa v životospráve. A tieto chyby vyvolávali v nej stály odboj a energický nesúhlas práve tak ako chyby jej okolia, ktoré tak pranierovala vo svojich dielach.“

(E. Gőgössy: Posledné dni Timravy..., 1951)

Z Timravíných listov, resp. zo spomienok na ňu vyplýva, že jej zdravotný stav sa postupom času zhoršoval, čo zásadne ovplyvnilo aj jej prežívanie každodennej reality. Napr. Zore Jesenskej v roku 1949 písala:

„Ja som zle. Obe oči mi robia protiveň. Ani čítať, ani písať nemôžem, iba ak na chvíľku a dr. Pajtáš del'ako, cestovania zlé, zima strašná, nuž musím len doma dučať, núdiť sa, plesnieť a čakať jar. Ani von nechodím nikde. Hneď prechladnem.“

(B. Slančíková Timrava Z. Jesenskej, 16. 1. 1949)

V dôsledku choroby a dostupnosti potrebnej starostlivosti musela opustiť aj milované dedinské prostredie a presťahovať sa do Lučenca. Brala to ako nevyhnutnosť, ktorá ju však ani náhodou netešila:

„Bývam teraz v Lučenci. Moji z Ábelovej odišli sem tak nemohla som tam ostať, keď som už nikoho z rodiny tam nemala, ale i že pri mojom vysokom veku potrebujem lekársku opateru a tam doktora niet.“

Veru mi bolo žiaľ opustiť dedinu, zvlášť Ábelovú, kde sa tak milo dalo žiť a bývať, ale čo robiť?“

(B. Slančíková Timrava L. Mrázovej, 14. 1. 1946)

V podobnom zmysle sa zdôverila aj J. Menšíkovi:

„Lúto mi bolo odísť z dediny, kde je človek tak blízko, [...] žije s prírodou. Vrchy, hory, polia, lúky s ich krásnymi kvetmi, to mňa teší. V meste ťažko privykám. Najmä takéto mesto, ako je Lučenec na pohraničí, na rovine!“

(B. Slančíková Timrava J. Menšíkovi, 20. 4. 1947)

V dôsledku staroby rezignovala aj na spisovateľskú činnosť. Keď ďakovala Matici slovenskej za blahoželanie k jej vymenovaniu za národnú umelkyňu, uviedla aj toto:

„Ďakujem i za priania úspechu práce, lenže práca už sotva bude. Ruka 80-ročná, netrebná, držať pero nevládze. Duch ustatý a lenivý.“

(B. Slančíková Timrava Matici slovenskej, 18. 9. 1947)

***

V súvislosti so starnutím a chorobou sú zaujímavé Timravine úvahy a postoje k nevyhnutnosti smrti človeka. V roku 1930 (keď ju ešte čakalo vyše dvadsať rokov života) sa svojej priateľke Izabele Slávikovej zdôverila, že smrť pre ňu znamená do veľkej miery tajuplnú okolnosť, ktorej sa desí. Zároveň vyjadrila lásku k životu a nedbala by aj žiť večne:

„Nuž ale večne človek nemôže žiť, a ja, ako sa zdá, by tak chcela. Lebo rada mám život, ľudí deň a noc, jar a leto, nebo, zem prírodu tvorstvo a hlavne, že smrti sa desím, toho neznámeho, toho nepochopiteľného, nepriateľského a strašného (iste mám málo viery), ač niekedy keď je zlý čas, mi je tak [...], otupno, pusto a ničomno, že temer zomriem od toho. A to si veru nežiadam len na ten pád ak by, nedaj Bože!, v nič prišla naša republika.“

(B. Slančíková Timrava I. Slávikovej, 5. 3. 1930)

Alúzia na zánik republiky v tejto súvislosti korešponduje s vyššie naznačenou lojalitou a vreлым vzťahom k medzivojnovému Československu. Vracajúc sa však k motívu smrti, výpovedné sú fragmenty zo spomienok Miliny Rástockej, rod. Laciakovej:

„Timrava nerada hovorila o smrti a o záhrobnom živote, v ktorý pevne verila. Keď sa raz rozvinul rozhovor v tomto smere, môj muž sa skepticky vyslovil o živote na 'druhom svete' a jestvovaní takéhoto života vôbec, Timrava bola veľmi zronená. Zdalo sa jej to hrozné, aby človek tu žil a potom zanikol v nič. Na to jej môj muž odpovedal: 'Keď sa my pominieme, nezostane po nás nič. – Keď však

ty odídeš, bude tvoj duch v tvojich dielach ešte dlho žiť medzi nami a nasledujúcimi generáciami! Ale ani to ju neuspokojilo.“

(M. Ráštocká r. Laciaková: S Timravou na cestách, 1958)

Z citovaného fragmentu teda vyplýva, že materialistický svetonázor jej nebol blízky. Kresťanské (evanjelické) svetonázorové zázemie predurčovalo jej vieru v posmrtný život, avšak z citovaných vyjadrení je zrejmé, že nešlo o vieru slepú či naivnú, ale o vieru s pochybnosťami a v neposlednom rade vychádzajúcu aj z existenciálnych pocitov strachu z pominuteľnosti.

Napokon na záver tejto časti, ako aj celej publikácie, som vybral citát zo spomienok na Timravu, ktorého autorom bol lekár, ktorý sa počas jej staroby o ňu staral:

„Nemám rada lekárov, privítala ma Timrava pri našom prvom stretnutí pred deviatimi rokmi a nezabudla mi to zopakovať pri každej príležitosti. Vlastne nemala rada tie postupne vyvíjajúce sa nedostatky a chyby jej organizmu, ktoré ju nútili k stále prísnejšiemu obmedzeniu sa v životospráve. A tieto chyby vyvolávali v nej stály odboj a energický nesúhlas práve tak ako chyby jej okolia, ktoré tak pranierovala vo svojich dielach. 'Vy ste najhorší despota' – takto reagovala vždy, keď lekár ako stelesnený zástupca požiadaviek jej organizmu, ju musel upozorňovať, že vek jej ústrojov má následky aj v ich výkonnosti a že musí mierniť svoje nároky voči nim a ich šetriť. Hoci napriek veku bol jej organizmus zachovalý, prijímala jej dynamická osobnosť i toto pomerne malé znižovanie výkonnosti s nevôľou a so vzdorom. Zrejmá bola snaha vnútiť životnosť do krehkých tkaní a orgánov tak, ako ju uplatňovala aj voči svojmu prostrediu. Živá činnosť mozgová so sklonom k búrlivým reakciám riadila činnosť celého organizmu a diktovala mu svoje tempo. Nebezpečenstvo bolo známe: postupujúca arterioskleróza, trvajúca už desiatky rokov, ohrozovala najcitlivejšie miesto. Nebezpečenstvo teda poznala. Smrti sa nebála, bála sa iba chromého živorenia.“

(E. Gögössy: Posledné dni Timravy..., 1951)

***

V publikácii som chcel prostredníctvom citátov z prameňov a sekundárnej literatúry predostrieť tie motívy z Timravinho života a diela, v ktorých svetle je Timrava zaujímavá, originálna a inšpirujúca. Mnohé som len naznačil, a mnoho súvislostí či faktov som ani nespomenul. Cieľom publikácie však bolo v prvom rade vzbudiť záujem o Timravu. Ak bude táto práca motivovať aspoň niekoľkých čitateľov k hlbšiemu štúdiu, jej cieľ sa naplní.

V zozname prameňov a literatúry uvádzam zdroje citátov použitých v tomto texte. Záujemcom o primárne pramene (listy a dobová kritika jej diela) viažuce sa k tejto osobnosti odporúčam najmä dve vydania jej korešpondencie a zborník *Timrava v kritike a v spomienkach*.

Použité pramene a literatúra

Archívne pramene

Literárny archív Slovenskej národnej knižnice, fond: Božena Slančíková Timrava (dodatky) a korešpondencia, ktorú možno nájsť prostredníctvom nasledovných signatúr: 140 A 36, 198 AB 2, 198 AD 24, 198 Y 16, 216 BU 21, 257 E 21, 216 FT 14, 216 FT 57, 241 E 11.

Archív Matice slovenskej, fond AMS II.

Edície korešpondencie

KUSÝ Ivan (ed.). *Korešpondencia Timravy a Šoltésovej*. Bratislava : Nakladateľstvo Slovenskej akadémie vied a umení, 1952.

PETRUS, Pavol (ed.). *Listy Boženy Slančíkovej Timravy*. Prešov : Filozofická fakulta UPJŠ, 1994.

Literatúra a publicistika

Dr. P. B–k [BUJNÁK, Pavel]. Kultúrny život. (Dokončenie.). In *Národné noviny*, 4. 9. 1920, roč. 51, č. 201, s. 2.

ČEČETKA, Ľudovít. Timravin veľký svet: ľudia. In KUSÝ, Ivan – JESENSKÁ, Zora – MATUŠKA, Alexander (eds.). *Timrava v kritike a spomienkach. Sborník*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1958, s. 150-155.

GÖGÖSSY, Ernest. Posledné dni Timravy očami lekára. In KUSÝ, Ivan – JESENSKÁ, Zora – MATUŠKA, Alexander (eds.). *Timrava v kritike a spomienkach. Sborník*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1958, s. 249-251 [pôvodné vydanie: 1951].

GROEBLOVÁ, Ľudmila. Timrava a jej novelly. In *Slovenské pohľady*, 1906, roč. 26, č. 2, s. 98-103.

Neznáma čitateľka [JESENSKÁ, Zora]. Prečo ju máme rady. In *Živena*, 1937, roč. 27, č. 10, s. 266.

KUSÝ, Ivan. Timrava (Život a dielo). In KUSÝ, Ivan – JESENSKÁ, Zora – MATUŠKA, Alexander (eds.). *Timrava v kritike a spomienkach. Sborník*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1958, s. 260-283.

MENŠÍK, Ján. Timrava sedemdesiatročná. In *Elán*, 1937, roč. 8, október 1937, č. 2, s. 3.

- MIKULOVÁ, Marcela. *Tri spisovateľky (Šoltésová, Vansová, Timrava)*. Bratislava: VEDA. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2015.
- MRÁZ, Andrej. Sedliacke motívy v literárnom diele Timravinom. In *Slovenské pohľady*, 1937, roč. 53, 1937, č. 6-7 a 8-9, s. 337-357 a 475-486.
- Omyl Timravy (Na margo poviedky „Dve doby“). In *Slovák*, 25. 12. 1937, roč. 19, č. 292, s. 12.
- PETRIVALDSKÁ, r. SLANČÍKOVÁ, Zlata. *Spomienky na moju tetu*. In KUSÝ, Ivan – JESENSKÁ, Zora – MATUŠKA, Alexander (eds.). *Timrava v kritike a spomienkach. Sborník*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1958, s. 224-244.
- RÁSTOCKÁ, r. LACIAKOVÁ, Milina. S Timravou na cestách. In KUSÝ, Ivan – JESENSKÁ, Zora – MATUŠKA, Alexander (eds.). *Timrava v kritike a spomienkach. Sborník*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1958, s. 66-73.
- SLANČÍKOVÁ TIMRAVA, Božena. Vlastný životopis. In KUSÝ, Ivan – JESENSKÁ, Zora – MATUŠKA, Alexander (eds.). *Timrava v kritike a spomienkach. Sborník*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1958, s. 33 [pôvodné vydanie: 1931].
- ŠOLTÉSOVÁ, Elena. Timrava. In *Národné noviny*, 14. 9. 1920, roč. 51, č. 208, s. 3.
- ŠOLTÉSOVÁ, Elena. Timrava 60-ročná. In *Národné noviny*, 5. 10. 1927, roč. 57, č. 115, s. 2.

ISBN 978-80-972835-0-6

9 788097 283506